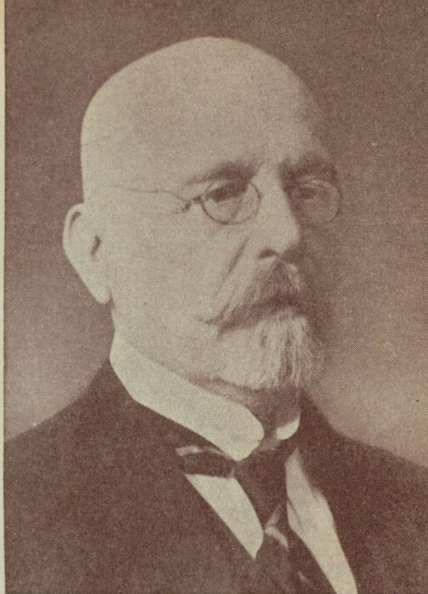

A-9467

EESTI
RAHVUSLIKUD SUURMEHED

IV SARI NR. 24

A. HANKO

JAAN POSKA

EESTI DIPLOMAATIA SUURVAIM

K. Ü. „KOOLI-KOOPERATIIV“

Hind 50 senti

157028

A-3467

EESTI RAHVUSLIKUD SUURMEHED

IV SARI

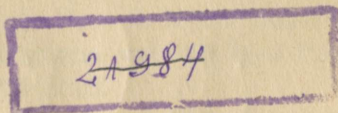
Elulooline kirjastik noorsoole

NR. 24

AUG. HANKO

JAAN POSKA

EESTI DIPLOMAATIA SUURVAIM

KIRJASTUSÜHING „KOOLI-KOOPERATIIV“
TALLINN 1938

2

157028

A-9467

Lapsepõlv ja noorus.

Möödunud sajandi keskel oli eesti talupoja elu veel küllalt raske. Nii nimetatud talurahva vabastamine ei olnud toonud majanduslikult mingit kergendust, vaid oli jätnud talupoja niisama rippuvaks mõisnikust, nagu ta oli olnud seni. Ei olnud seepärast ime, kui otsiti väljapääsu raskest seisukorrast igal viisil, kuidas seda arvati leitavat.

Selliste abinõude hulka kuuluvaks peeti usu vahetamist. Vene valitsus hakkas tol ajal Baltimail agaralt kreeka-katoliku usku levitama, taotledes eeskätt küll poliitilisi sihte, lootes nimelt usu kaudu Baltimaade päriselanikke lähemalt siduda Venemaaga. Usuvahetajatele töötati anda mitmesuguseid kergendusi, kõigepäält aga hingemaad Venemaa eeskujul. Usuvahetajate hulka kuulus ka Tuhalaane Muksi talu sulane, vabadik Jaak Pooska — nagu seda nime tol ajal kirjutati.

Jaak oli suvel sulaseks, talvel aga tegi rätsepatööd. Usuvahetus ei andnud temale endale mingeid majanduslikke hüvesid, küll aga ta järeltulijatele. Ta võis panna oma poja Jaani Tuhalaane õigeusu kiriku kooli. Lõpetanud selle kooli, pääses Jaan, kes oli andekas poiss, Karksi-Nuia preestri Allika abil Riia õigeusu vaimulikku seminari. Kehvadele inimestele oli see õppeasutis väga suure

tähtsusega, sest säääl oli niihästi ülalpidamine kui ka õppimine maksuta.

Jaan ei saanud vaimulikku seminari lõpetada ja seejärel ei saanud temast preestrit, vaid köster, esiteks Toris ja hiljem 1864. a. Laiusel. Kuid seegi elukutse oli tol ajal vaese vabadiku pojale suureks sammuks edasi.

Jaan abiellus Anna Tikker'iga Ilmjärvest, Otepää lähedalt. Sääalne preester Poletajev oli võtnud Anna, kes oli jäänud vaeslapseks, oma kasulapseks ja kasvatanud üles. Loomulikult valitses ses vene soost preestri majas vene keel, ja vene keel jäi ka Poska perekonna kodukeeleks.

Siin on üks huvitavamaid asjaolusid, mida nüüdsel põlvel võib olla isegi raske hästi mõista. Meie rahuisa Jaan Poska kasvas üles täiesti venevaimulises õhkkonnas, sest ta vanemad käisid läbi päämiselt preestritega ja nende perekondadega, kes olid enamasti venelased. Jaan Poska kõneles vene keelt nagu venelane, kuna ta eesti keeles tundus pisut vene hääldamist. Kuid sellest hoolimata oli ta alati suur eesti isamaalane, mida näitas tema tegevus algusest pääle, kui ta asus noore advokaadina Tallinnasse ja mida ta väljendab hiljem ühes oma kirjas Eesti iseseisvuse taotlemise puhul: „Ei tohi ka seda unustada, et vene rahvast söövad kombes ja vaated hakkavad ka meie keskel maad võtma. Lääne-Euroopa kultuuri mõju juhiks meie vaimse elu teistesse rööbastesse.“

Nii nõudis mees, kes oli ise üles kasvanud, teatud määral ka elanud täielises vene kultuuri mõjutuses, et eesti rahvas vabastataks sellest mõjutusest, sest see sööb ta muidu ära.

Jaan Poska ema Anna Tikker oli elav, rõõmus ja hakkaja inimene, kes oli saanud veidi parema hariduse ja oskas haridusest lugu pidada. Seepärast on arusaadav, et ta püüdis anda ka oma rohkearvulistele lastele parema ha-

riduse, mis ei olnud kõstri väikese palga juures põrmugi kerge ülesanne. Sageli viidi lapsed Jõgevalt hobustega Riiga, aga lapsed p i d i d käima koolis.

Jaan Poska sündis Laiusel 12. jaanuaril 1866. aastal viienda lapsena, kuna üldse tõusis kõster Poska laste arv kaheteistkümmenele. On selge, et nii suure pere ülalpidamine ja koolitamine valmistas küllaltki muret, kuigi palk — 300 rubla aastas — ei olnud tolle aja kohta väga väike.

Köstril oli kasutada 6,6-tiinuline põld ja siin arenes noores Poskas armastus põllutöö vastu, mis oli nii suur, et kui ta 1906. aastal vangistati, siis unistas ta, et satub maalt väljasaatmise korral Siberisse, kus ta võib hakata põllumeheks.

On loomulik, et ka Jaan Poska pidi saama oma alg- ja keskkhariduse Riia vaimulikus koolis ja seminaris. See oli õigeusu kõstrile kõige kergem ja odavam tee oma poegade koolitamiseks.

Vaimulik kool oli neljaklassiline progümnaasium, seminar aga keskkool, kus neljas klassis anti ilmlikku haridust, kahes viimases aga usuteadust. Mõlemate juures oli ka internaat, kus õpilased elasid.

Õppekeeleks oli muidugi vene keel, kuna läti ja eesti keelt õpetati eriaina. Õppureiks olid peamiselt lätlased, eestlasi oli tunduvalt vähem ja venelasi vaid mõni üksik.

Eriti rohkesti õpetati vaimulikus seminaris filosoofiat ja loogikat, kuna matemaatika ja vanad keeled olid gümnaasiumidega võrreldes nõrgemad. Kui seminaristidele anti hiljem õigus astuda mõningaisse ülikoolidesse, muu seas ka Tartusse, siis pidid nad õiendama täienduseksameid.

Jaan Poskal oli pääle loogika just matemaatika tugev, nii et tal oli olnud isegi himu õppida astronoomiks, millisest mõttest ta loobus aga ainelistel põhjustel.

Seminari internaadis harrastati suure hoolega laulu, ja laul oli kaunis tähtsaks õppeaineks ka koolis. Poska armastas laulu ja ta laulis isegi saunas ja hommikuti vanitoas end pestes.

Kõneldakse, kuulus Aafrika uurija David Livingstone on võinud rahulikult töötada ka suurima müra keskel. Selle võime oli ta omandanud noores põlves, töötades kangruna vabrikus ja sääljuures ühtlasi võimalustmööda raamatuid lugedes ning õppides.

Niisamasuguse võime oli omandanud Poska Riia seminari internaadis. Nimelt oli määratud kolm tundi õhtul õppimiseks ja siis oli klassis küllaltki müra, kuna ühed lugesid, teised kirjutasid, kolmandad jutlesid, mängisid kaarte jne. Hiljem tuli see Poskale suureks kasuks, sest ta võis peaaegu segamatult töötada ka säääl, kus oli ümberringi juttu ja arutlusi.

1882. aastal, Jaan Poska olles kuueteistkümne aastane, suri ta isa. Ema kolis nüüd Tartusse, kus üks poegadest, Mihkel, õppis ülikoolis ja ka nooremad pojad ning tütreid käisid koolis.

Vanematest vendadest oli üks läinud vaimulikku akadeemiasse ja teine hakanud preestriks. Ka Jaanil ei oleks jäänud muud üle kui valida preestri elukutse, kuid õnneks määrati vend Mihkel kohe pärast ülikooli lõpetamist rahvakoolide inspektoriks, nii et ta võis Jaani aineliselt toetada. Astumata seminari kahte viimasesse klassi, õiendas Jaan 1886. a. kevadel eksternina küpsuseksami ja astus sellesama aasta sügisel Tartu ülikooli arstiteaduskonda.

Kuid ainelised raskused sundisid teda aasta hiljem siirduma õigusteaduskonda, sest viimane jättis enam võimalusi kõrvaltteenimiseks ja selle teaduskonna sai ka rute mini lõpetada.

Teenida oli aga hädapärast tarvis, sest nooremad vennad ja õed käisid alles koolis ja ka Jaan pidi võtma osa nende toetamisest. Nii hakkas ta Jüri kiriku salmilauljaks ja jooksis ringi tunde andes. Kehvus perekonnas oli vahel nii suur, et lapsed kordamööda ühes ja sessamas üleriides väljas käisid. Rõõmsast üliõpilaselust ei saanud Jaanil muidugi juttugi olla, vaid ta pidi juba varakult tutvuma elu karmustega ja väsitava töökoormaga. Kuid näib, et ta pidas omaste aitamist päris loomulikuks asjaks ega nurisenud saatuse üle, säilitades juba siis oma rahuliku, tasakaaluka ja sõbraliku oleku.

Loenguid Tartu ülikoolis peeti ka õigusteaduskonnas tol ajal alles saksa keeles, kuna venestamine algas alles mõni aasta hiljem. Ka kirjalikud tööd tuli teha saksa keeles. Poska oskas aga ülikooli astudes nii vähe saksa keelt, et ta oli esimesel loengul saanud aru ainult sõnast „aber“, nagu ta ise naljatades ütles. Kuid tänu oma andekusele ja usinusele õppis ta, hoolimata kõrvalisest töökoormast, saksa keele peagi vajaliselt ära.

Kui arvestada J. Poska õppimispaika, nimelt Riia vaimulikku seminari, siis on arusaadav, et ta käis ka üliõpilasena läbi päämiselt venemeelsetega, nagu seda olid õigeusu vaimulikud ja mehed, kes olles küll eesti isamaalased, tundsid suurt poolehoidu vene kultuurile. Viimaste hulgas võiks nimetada eriti J. Jõgeveri, kellega Poska oli sinasõber ja seisis kestva kirjavahetuses. Neid mõlemaid sidusid teatud määral ka ühised kirjanduslikud huvid. Igatahes katsetas Poska noores eas isegi sel alal, muu seas tõlkis ta Puškini „Padaemanda“ ja ühe raamatu Peeter Suure üle ning andis nad välja Jaan Karu nime all. Pääle selle aitas ta üliõpilasena oma venda Mihklit välja anda vene lugemikku Eesti algkoolidele.

Võiks märkida, et kuigi Poska oma nooremas eas viibis peamiselt venelaste ja venemeelsete või eriliselt vene-sõbraliste eestlaste keskel, ei unustanud ta kunagi oma puhteestilist algupära, mis tuli eriti siis ilmsiks, kui oli tarvis astuda avalikku võitlusse eesti rahva õiguste eest. Nii oli lugu eeskätt Tallinna linnavalimiste ajal ja eriti hiljem siis, kui küsimuses oli juba Eesti iseseisvus.

Seesama väide käib muu seas ka J. Jõgeveri ja nii mõnegi teise eestlase kohta, kes olid omal ajal üldiselt tuntud venemeelsetena. Kuid muidugi mitte kõigi kohta.

Advokaat ja omavalitsustegelane.

Võrdlemisi vähe õppis eestlasi möödunud sajandi lõpul ja käesoleva algul Tartu ning teistes vene riigi ülikoolides. Eriti väike oli õigusteadlaste arv ja needki, kes selle teaduskonna lõpetasid, pidid enamasti otsima endale tööd ja leiba Venemaalt, kuna ametnikena Eestisse jäämine oli täiesti võimatu, välja arvatud vahest erandjuhtumid tähtsusetuil kohtadel. Advokaadiks hakkamine aga oli seotud mitmesuguste raskustega, vahel ületamatutega. Kõnelemata sellest, et iga õigusteadlane ei sobi ega taha hakata advokaadiks, oli kehval mehel alguses raskusi sisseseadega, olgugi väikesega, ja veel enam patrooniga. Vandeadvokaatideks olid vaid sakslased, need aga ei tahtnud võtta eestlasi endale abideks, kuigi advokaadiabi seisus oli vaid vormiasi. Nii pidi J. Poskagi, kuigi ta lõpetas 1890. aastal ülikooli, hakkama alguses tööle eraadvokaadina. Igatahes näitab see asjaolu, et tal ei puudunud julgust, sest ta ei kadunud laiale Venemaale, kus temasarnasel haruldaselt andekal inimesel ja suurepäraselt terav-

meelsel õigusteadlasel oleks seisnud ees avar ja tulukas tööväli. Hoolimata raskusist, mis seisid tol ajal ees advokaadi kutsele kodumaal, otsustas ta jääda siia ja asus Tallinnas tööle. Viimaks, kui ta oli töötanud kolm aastat eraadvokaadina, õnnestus tal saada vandeadvokaat Richard Riesenkampfi abiks. See mees oli varem töötanud prokuröriabina vene kohtutes ja oli vabameelsem kui siinsed sakslased.

Huvitav on märkida, et kui Poska oli palunud patroonilt juhatust oma töös, näidanud see raamaturiulile, üteldes, et säält võivat saada noor advokaat parimat juhatust oma tegevuses. Ja Poska käiski selle nõuande järele sellise hoolega, et temast sai mõne aja pärast üks parimaid tsiviilõiguse tundjaid kogu Vene riigis. Tänu oma haruldasele mälule õppis ta vähehaaval üsna põhjalikult tundma vene senati seletuste labürinti ja siin leidis temale vaevalt võistlejat. Nii juhtus kord kohtus, et üks vene advokaat toetus mingile senati seletusele. Alati äärmiselt viisakas ja korrektne, lausus Poska vene kõnekäänuga: „Valeta, kuid pea piiri!“ Kuigi tal ei olnud vastavat senati seletust kaasas, teadis ta, et vastane advokaat kõneleb mõttetust, lootes, et kohtunikud võtavad tema tõendust senati seletusele hääs usus, hakkamata tutvuma seletuse endaga. Kuid J. Poska oli mees, kellega ei saadud naljatada.

Oma hää mälu tõttu ei vajanud ta ka kohtutegevuses igasuguseid märkusi, vaid tal seisis peagu kõik meeles.

Aeg, mil J. Poska hakkas Tallinnas tööle, oli osalt noorele eesti advokaadile soodus, sest tol ajal oli Baltimaal kohtute uuendamine käimas ja seniste kohtute asemele, kus talupoeg ei saanud üldse advokaati võtta, seati sisse vene kohtud. Endistes kohtutes oli päälegi jäänud hulk asju seisma, mis nüüd tulid harutusele ja kohtuskäimine

võttis suuresti hoogu, sest pääle muu usaldas rahvas uusi kohtuid, uskudes, et saab nendest õigust. Ja nagu näitasid kogemused, ei eksinud rahvas ses suhtes. Nende kohtute puuduseks oli vaid see, et kohtunikud ei mõistnud rahva keelt ja asjaajamine toimus vene keeles, kuid kohtunikud olid õiglased ja erapooletud, käies ainult seaduse ja oma südametunnistuse järele, kuna kõik muud mõjutused siin puudusid. Vene keele mittemõistmine oli üks suurimaid põhjusi, mis sundis inimesi pöörduma advokaatide poole ka vähemais asjus, sest tõlgi kaudu asjaajamist ei peetud küllalt kindlaks. Kuna maainimesed saksa advokaate küllalt ei usaldanud, siis ei võinud Poska kaevata tööpuuduse üle.

Kuid ometi ajas ta kaua aega päämiselt väikesi rahukohtu-asju, sest suuremad tsiviilprotsessid, mis seisid eeskätt seoses linna elanikkonna vahekordadega, olid saksa advokaatide käes. Kuid ka rahukohtu-asjad andsid töökale ja korralikule noorele advokaadile üsna rahuldavat sissetulekut.

Tavalise vaate järgi peab advokaat olema hää kõnemees. Süüteoprotsessides vannutatud meeste kohtu suhtes on selline vaade põhjendatud, kuid mitte tsiviil-asjade puhul. Siin vajatakse seaduse põhjalikku tundmist ja selget ning järjekindlat mõtlemisvõimet. Ilukõnega ei ole tsiviilkohtus midagi teha.

Nii tuligi, et Jaan Poska, kes ei olnud kuigi hää kõneleja ja kelle üle vene advokaadid ja vahel mõni kohtunikki alguses imestus, miks suhteliselt nii nõrgapoolne kõneleja on hakanud advokaadiks, kujunes ajajooksul autoriteediks mitte ainult Tallinna kohtuis, vaid isegi Peterburi senatis. Keeruline ja mitmeti tugevasti vananenud Balti eraõigus valmistas sageli isegi senaatoreile rohkesti muret. Kord kui senat ühest selletaolisest keerulisest asjast

jälle jagu ei saanud, lohutanud üks senaator: „Küll tuleb Poska, seletab kõik ära, ja siis saab selgeks, millest muidu üldse aru ei või saada.“

Tol ajal kui J. Poska asus Tallinna elama, oli selle linna ilme sootuks teine kui nüüd. Elanike arv tõusis vaevalt 60.000-le, eestlased ei etendanud linna valitsemises mingit osa ja eesti haritlasi leidis siin vaid üksikuid.

Ka Tallinnas käis Poska alguses läbi õige kitsa, teatud määral venemeelse haritlaste ringkonnaga, kuhu kuulusid preestrid Rammul ja Tiisik, rahvakoolide inspektorid Hanser ja Jõgever, kõrgema algkooli juhataja A. Janson, talurahva asjade komissar T. Vares, tsensor Truusman ja veel mõned ametnikud. Teisi eesti haritlasi siin palju ei olnudki, ja täitsa õigesti lausus J. Poska kord 90-ndate aastate keskel Juhan Umbliale:

„Nime poolest on meid siin kaks ülikooliharidusega eestlast — pääle minu veel dr. Köler. Muidu on kõik enne-Jakobsoni-aegne värk. Sakslaste käes on varandus, haridus ja võim. Meie ei saa nende vastu midagi — pole inimesi ega vara. Mõni eesti selts nagu „Estonia“ ja „Lootus“ on rohkem alevi voorimeeste kõrtsid.“

Millised halvad küljed ka ei olnud vene kohtute ja teiste asutiste sisseseadmisel meie maale, siiski tõi see muudatus kahtlemata ka palju hääd kaasa. Igatahes said nüüd kõik kodanikud seaduse ees üheõiguslikeks, mitte ainult paberil, vaid ka tegelikult.

Pääle muu olid uutes asutistes alamaiks ametnikeks suuremalt jaolt eestlased ja need hakkasid ka seltsielu uuendama ning korraldama. Küll läks see tegevus alguses pikkamisi, aga ometi kujunes vähehaaval ka Tallinn eesti haritlaste keskuseks, kuna selleks varemalt oli olnud ainult Tartu.

Samal ajal hakati Tallinnasse ehitama suuremaid vabrikuid, kuigi see ei näinud saksa kodanikele meeldivat, sest vabrikud häirisid tukkumise rahu. On loomulik, et vabrikud tõmbasid järjest enam inimesi Tallinna. Pääle muu hakati ka ostma agulites krunte ja ehitama maju. Teiste hulgas tegi seda ka Juhan Umbliä, kes kolis maalt linna. Ta ehtas endale I linnajakku maja ja asutas 4-klassilise erakooli. Siin on väga huvitav märkida J. Poska suhtumist asjasse. Selgus, et ta ei ole kaugeltki ainult vaikne ja eeskujulik advokaat, kes ajab oma kohtuasju ning mängib vabal ajal hääde tuttavatega tikkudele või vähestele kopikatele kaarte, vaid et ta mõtleb ka hoopis midagi muud, olgugi esiotsa kaunis tagasihoidlikult ja ettevaatlikult, nagu oli üldse omane ta iseloomule.

„Niisuguseid mehi, nagu teie, on meil vaja — ütelnud ta Umbliäle — aga tehke niisugune maja, et saate hääleõiguse. Umbes kümne kuu pärast on linnavalimised, ehk saate I linnajaost volikogusse, sest sääl ehitavad eestlased palju maju. Mina südalinnas — Pikal tänaval — võin viimsepäevani oodata, kuni selles sakste kantsis volikogusse pääsen.“

On arusaadav, et tol ajal ei võinud eestlaste püüdlused minna kaugemale, kui vaid pääseda osa võtma omavalitsusest. Maal — pääle vallaomavalitsuste — oli selline osavõtt seaduste poolt täiesti kinni pandud ja maa üldasjade juhtimine antud mõisade, see tähendab, tegelikult saksa soost mõisnike kätte. Linnades olid väljavaated ses suhtes paremad, sest eesti majaomanike arv kasvas kõigis linnades järjekindlalt. Ometi võideldi ka linnaomavalitsuste pärast enne kõvu võitlusi, kuni nad vähehaaval üksteise järele langesid rahva laialiste ringkondade — eestlaste — kätte. Ajal, mil J. Poska andis J. Umbliäle nõu hakata mõtlema volikokku pääsemisele, seisis linna-

valitsemine Tallinnas veel kindlasti jõukate saksa ringkondade käes. Ja kui 1900. aastal J. Umblia ühes 12 teise eestlasega tõepoolest pääses Tallinna linnavolikokku, siis ei näinud sakslased selles oma võimule veel mingit ähvardust.

Kuid mõne aasta jooksul muutus seisukord põhjalikult. Vähehaaval hakkas Tallinnasse kogunema ka eesti haritlasi, peamiselt advokaate, arste, kuid ka insenere ja teisi tegeliku kutse inimesi. Majandusliku elu tõus Tallinnas andis kõigile neile tööd ja elamisvõimalust. Haritlased hakkasid peagi koonduma ja asutasid „Kalevi“ seltsi — Tartu eeskujul, kus ka jalgrattaselts „Taara“ oli saanud edulisema haritlaskonna koondumispaigaks. Vene poliitilise surve ajal oli selline viis koondumiseks väga otstarbekas.

Tallinnas ilmus noil aegadel kaks nädalalehte — „Valgus“ ja „Eesti Postimees“. Kumbki ei rahuldanud eesti haritlasi põrmugi, sest „Valgus“ ei olnud mitte ainult täiesti venemeelne, vaid ka sisukehv, „Eesti Postimees“ aga kiriklik ja ka mitte eriti sisukas. Sellepärast on loomulik, et kui K. Päts hakkas 1901. aastal Tallinnas päevalehte „Teataja“ välja andma, siis koondus suurem osa Tallinna eesti haritlasi selle lehe ümber, isegi kui lehes avaldatud vaadete ja mõtetega alati ei nõustunud. „Teataja“ toonitas eriti majanduse tähtsust rahva elus, kuid ühtlasi astus ta ka, nii palju kui tsensuuriolud lubasid, välja rahva vabaduste eest, nagu nad avaldusid Venemaa tookordseis demokraatlikes ringkonnis. Majandusliku teguri liiga esikohale lükkamine tõi „Teatajale“ pooldajate kõrval ka vastaseid, kellele tundus, nagu ei hooliks „Teataja“ küllalt rahva vaimlistest huvidest. Kuid ometi leiti ka täiesti ühiseid huvisid, millega läksid „Teatajaga“ kaasa kõik eesti haritlased ning kogu eesti rahvas.

Selliste üldhuvide hulka kuulusid ka linnavalimised. Kuigi J. Poska, vastavalt oma tagasihoidlikule iseloomule, ei astunud linnavalimiste eeltööde tegemisel esirinda, seisis ta nendele siiski väga lähedal. Mitte ainult, et ta andis nõu, kuidas eestlaste häältearvu seaduslikult saab suurendada, vaid ka valimiste korraldajate koosolekuid peeti sageli Poska juures, kes oli, tänu oma selgele pääle ja niihästi sakslaste kui ka venelaste hääle tundmisele, oma juhatuste ja näpunäidetega alati suureks kasuks.

Valimiste-eelne hoolas töö tõi otse üllatavaid tulemusi: linnavolikokku pääses 1904. aastal tervelt 42 eesti-vene bloki liiget 18 sakslase vastu. Baltimaail oli Tallinn esimene suuremaist linnadest, mille valitsemises sakslased kaotasid lõplikult.

Nagu harilikult kõikjal, tuli ka siin ilmsiks Poska tagasihoidlikkus. Kuigi ta kuulus kohasemate hulka eesti-vene bloki kandidaatidest, suhtus ta endasse siiski terava arvustusega ega pidanud end ise selle ülesande jaoks küllalt kohaseks. Teatakse jutustada, et ta kõhklemise murdnud viimaks ta energiline naine Constance, Tallinna klaassepa, Rootsi kodaniku Ivar Eckströmi ja Eesti majajomaniku Jakobsoni tütre tütar.

Uldse on J. Poska oma intelligentse ja elavaloomulise naise mõjutusel astunud nii mõnegi tähtsa sammu ja hoidunud nii mõnestki asjast.

Pärast valimisi tekkis loomulikult väga tähtis küsimus, keda valida linnapääks, ja niisama loomulikult jääd esimeste võimalike kandidaatide hulgas peatuma ka Poska juurde. Kuigi on kindel, et paremat ja kohasemat linnapääd võis vaevalt leida, keeldus Poska siiski ametit vastu võtmast, põhjendades oma keeldumist osalt suure perekonnaga, veel enam aga vilumuse puudumisega poliitikas. Uhtlasi tuli juba seejuures ilmsiks Poska poliiti-

line kainus ja kaugenägelikkus. Ta soovitas nimelt valida linnapäaks vabameelse vene ametniku, talurahva-asjade komisjoni alatise liikme Erast Hiatsintovi, kes oli Eestis kaua elanud, tundis kohalikke olusid ja oli soliidne ning meeldiv inimene.

Hiatsintov valitigi Tallinna linnapäaks, kuid kaugeltki kõik ei mõistnud J. Poska poliitilist tarkust õigesti, vaid tahtsid isegi siin näha tema venemeelsust, kuigi ta, soovitudes venelast linnapäaks, lähtus ainult eesti seltskonna huvidest. Ta tundis selgesti, et eestlased olid, hoolimata oma võidust linnavalimistel, mitmes suhtes alles kaunis nõrgad ja et nendele saab pääle muude raskuste osaks alaline pääletung sakslasilt, kellel olid linna asjade ajamises pikaajalised kogemused ja kes loomulikult ei jätnud kasutamata ühtki juhtumit, kus said eestlasi rünnata. Pääle selle teadis Poska väga hästi, et vähemalt eestlaste juhtivad jõud olid oma poliitiliselt meelsuselt kaunis radikaaalsed ja et valitsus, kellel oli omavalitsuse asjus õige kaugeleulatuv valvevõim, suhtus nendesse üsna tugeva umbusuga. Vene kõrgema ametniku valimine linnapäaks pidi näitama, et eestlased ei aja kogukonna valitsemises mingit rahvuslikku poliitikat, niisamuti, et nendele on võõrad valitsuse-vastased püüdlused. Noil aegadel, nagu igal surveajal, on sellised poliitilised võtted täiesti loomulikud, kuid meie oma inimesed tahtsid sageli sammuda liiga otsest teed, taipamata, et see võib osutada hädaohhtlikuks.

Ka sakslased olid Hiatsintovi valimisele väga pahased, päälegi et ta ei olnud Tallinna majaanik, vaid talle tuli enne muretseda valimisõigus. Ainult rüütelkonna päämees parun Dellingshausen, sakslaste andekamaid juhte, oli kubernerile ütelnud, et tema ei oleks uskunud eestlased olevat nii osavad poliitikud.

Niihästi oma võimete kui ka teadmiste poolest oli J. Poska Tallinna linnavolikogu eesti rühma tugevamaid juhte. Komisjonide tööst võttis ta küll aja puudusel võrdlemisi vähe osa, olles ainult eelarve- ja revisjonikomisjonis ja linnaasjade komisjonis kubermangu-valitsuse juures ning hiljem linna juriskonsuldiks. Viimase arvamist küsiti kõigis tähtsamais asjus.

Nagu öeldud, oli esimesel eesti enamusel Tallinna linnavolikogus väga tugev opositsioon sakslasis, kes tundsid linna asjade ajamist põhjalikult, kuigi nad olid teinud seda päämiselt kesklinna huvides, jättes väikemehe huvid kõrvale. Kuid seesama väikemees, kes nüüd oli pääsenud võimule linna asjade otsustamises, valmistas eesti rühma juhtidele — haritlastele — algusest pääle palju muret, kuna ta tundis kõige enam huvi kulude vähendamise ning maksude alandamise vastu, jäädes sageli kaunis külmaks haritlaste kavatsuste ja algatuste vastu linna hüvangu tõstmiseks ja elu kultuursemaks muutmiseks, kuna see kõik nõudis kulusid. On loomulik, et sakslased katsusid kõike seda, mis tekitas eesti enamuses nurinat oma juhtide vastu, kasutada, seepärast nõudis küllalt osavust ja kindlust, et vajalist enamust alati koos hoida ning sakslaste ründeid tagasi lüüa.

On inimesi, kuigi väga väheseid, kelle juuresolek tekitab alati julgeoleku ja kindluse tunde. Selliste väga väheste hulka kuulus ka Jaan Poska. Kui Tallinna linnavolikogu eesti rühma liikmed said teada, et sakslased tulevad jälle mõne ründevahendiga, siis lohutati: „Ei ole viga. Küll juba Poska saab hakkama!“ Ja harilikult saigi ta hakkama, tänu oma suurele mõistusele ja suurele seadusetundmisele.

Huvitav on seejuures märkida, et oma väiteid, millega ta kavatses sakslaste pääletungi tagasi tõrjuda, ei

avaldanud ta peaaegu kunagi enne koosolekut ka oma rühmakaaslasile, olles nähtavasti saanud juba kogeda, et eesti volinik ei osanud tol ajal veel küllalt vaikida, vaid sageli ruttas avameelselt ning puhtasüdameliselt kõike, mis ta teadis, sõpradele jutustama. Selle „puhtasüdamelisuse“ tagajärjeks oli muidugi, et vastased said enne- aega teada, mis on kavatsusel ja selle tulemusena on nii mõnigi kindel võit kaduma läinud.

Mitte kaua ei saanud eestlased Tallinna linna asju juhtida, sest peagi tuli esimene vene revolutsioon 1905. aastal, millele järgnes üsna lühike vabadusehetk, kuni alguses pää kaotanud tagurline valitsus end jälle kogus ja antud vabadused suurelt osalt tühistas.

Tallinna linnavolikogu eesti rühma juhtivad mehed olid revolutsioonile kaasa tundnud, kuigi nad ei olnud otseselt liikumisest osa võtnud, välja arvatud neis piirides, mis olid seaduslikult õigustatud.

Ometi, kui sõjaseadus enne jõule välja kuulutati, viibis linnavolikogu koosolekul 14. detsembril eesti rühma juhtidest ainult Poska. Teised kõik olid vangis või põgenenud. Linnapää Hiatsintov oli juba pärast 16. oktoobri sündmusi suure närvlikkuse tagajärjel puhkust võtnud ja 30. detsembril esitas ta volikogule oma lahkumispalve. Kui J. Poska tahtis sel puhul sõna võtta, keeldus sakslane Erbe, kes kindralkuberneri poolt linnapää kohustetäitjaks oli nimetatud, talle sõna andmast.

Järgmise aasta jaanuaris vangistati ka Poska ja nüüd võisid sakslased loota, et eestlaste keskel on tehtud puhas töö. Kuid nad eksisid raskesti, sest kodaniku-vabadusi võidakse teadliku rahva juures harilikult vaid ajuti maha suruda. Eesti rahval aga oli juba küllalt poliitilist teadlikkust ja küpsust, et oma kodaniku-vabaduste eest kohe jälle täie jõuga välja astuda, kui selleks tuleb paras aeg.

Ex hist. ent. Tskl.

Uhte tuleb õiglaselt tunnistada: vähemalt Tallinnas oli poliitiliste vangide kohtlemine väga hää ning igas suhtes korralik ja viisakas. Mitte ainult vanglate ülemus ei olnud üldiselt vastutulelik — muidugi nii palju, kui seda seadused lubasid —, vaid eesti poliitiliste vangide seisukorda kergendas veel eesti soost valvurite ilmne poolehoid. Ei ole seepärast ime, kui nad mitte ainult ei saanud ajalehti ja kirju, vaid neid lasti vahel isegi üksteist vastastikku külastada — mis muidugi käib vangimaja korra vastu.

Nii võis juhtuda, et Poska tuli naabrikambris istuvaile poliitilistele vangidele külla, viskas kasuka seljast ja seadis end üsna mugavalt sisse. Mõni hurjutas teda küll, et saadab viimaks veel kõik kartserisse, aga keegi ei suhtunud sellesse küllalt tõsiselt. Viimaks juhatas Poska sääli koguni improviseeritud laulukoori.

Kuigi vangide meeleolu näis olevat üsna hää, ei olnud nad muidugi vabad murest: ei teadnud ju keegi, mis nendega tehakse. Vene riigis oli nimelt olemas üks kodaniku julgeolu ja vabaduse suurim ja üllekohtuseim vaenlane, mida nimetati „agentuuri-teateiks“. Neid agentuuri-teateid mõjutasid sageli mitmesugused kõrvalised, mitte harva isegi isiklikud asjaolud. Seepärast on üsna loomulik, et mõnegi poliitilise vangiga kohta esitati tol ajal politsei agentide, nii nimetatud „spikkide“ poolt süüdistusi, mis olid pisimagi aluseta.

Avalikku kohut ei kartnud poliitilistest vangidest, kes istusid 1906. aasta algupoolel Tallinna vanglates, peaaegu mitte keegi. Aga agentuuri-teadete allusel ei läinud asi harilikult — välja arvatud juhtumid, kus oli olemas kindlam süüdistusmaterjal — kohtuni, vaid lõppes enamasti väljasaatmisega. Kõige paremal juhtumil saadeti selline agentuuri poolt kahtlustatav sõjaseaduse kestuseks Balti-

maalt välja, kuid esines ka küllalt väljasaatmisi mõneks aastaks kaugemale, näiteks Vologda kubermangu ja isegi Siberi lähemaisse või kaugemaisse paikadesse.

Ka Poskal ja teistel poliitilistel vangidel oli tookord küllalt põhjust karta, et nad välja saadetakse, eriti kuna sakslased ei jätnud omalt-poolt kaasa aitamata, et eesti linnavolinikud ja haritlased paistaksid vene võimudele eriti hädaohtlikena.

Ometi õnnestus Poskal endise kubeneri Bellegarde'i ja õigeusu vaimulike mõjutusel umbes kolmenädalase istumise järele vabaks saada. Teised linnavolinikud pidid istuma kauem ja mõned viibisid maapaos.

Vene esimene riigivolikogu — duuma — oli oma vaimulikkuse poolest selline, et võis loota vabameelsemate olluste võidulepääsemist, ühes sellega ka õigusliku ja demokraatliku korra maksmahakkamist Vene riigis. Kuigi eestlased teadsid, et ka demokraatlik Venemaa ei rahulda nende rahvuslike nõudeid täiesti, uskusid nad ometi, et kodaniku vabadused tõusevad enam ausse, mis võimaldab rahvale rohkem isetegevust ning seoses sellega veidi enam rahvuslike nõuete taotlemist, eriti oma keele õiguste laiendamise suhtes. Valitses ju tol ajal kõikjal, niihästi koolis, kohtu- ja kõigis ametiasutuses vene keel, ja eestlane, kes ei osanud vene keelt, pidi enamasti ajama oma asju tõlgi abil, olles oma põlisel kodumaal teise järgu kodanikuks.

On loomulik, et meil püüti saata vene esimesse duumasse võimalikult tugevaid mehi, sest meie kodumaa esitus oli sääl arvuliselt vaid tilk suures meres ja seepärast oli küllalt tähtis, et eesti rahva esindajad oleksid paistnud välja oma isiklike võimete poolest. On loomulik seepärast, et siin kerkis üles ka J. Poska kandidatuur, kuid jälle tuli ilmsiks tema liiga suur tagasihoidlikkus. „Seadustes

orienteerun ma kergemini kui elu küsimusis“ — kirjutas ta oma naisele. „Duuma peab aga kõigepäält mõistma riigielu nõudeid, mitte aga hõljuma abstraktsetes loogilistes konstruktsioonides. Loogika on hää asi, aga pole igal pool kohane.“

Ometi ei jää kahtlust, et Poska oleks olnud ka sääl väärtuslikuks jõuks. Kuid tegelikult ei olnud vähimatki kahju, et ta ei lasknud end duumasse valida, sest vene valitsus ei suhtunud esimesse duumasse üldse tõsiselt. Kogu maa oli täis põlevaid elulisi küsimusi, rahvas — muidugi teadlik osa rahvast — ootas kärsitusega, et duuma asub nende põlevate küsimuste lahendamisele, niihästi majanduselu kui ka kodaniku-vabaduste alal, valitsus aga vastas rahva suurtele ootustele sellega, et esitas duumale harutamiseks Tartu ülikooli pesuköögi ehitamise kava!

Vihahoog valdas duuma suurt enamust ja kogu edu-meelset seltskonda. Kuid valitsus tundis juba oma jõudu, ta saatis duuma laiali ja andis uue valimisseaduse, mis kindlustas talle kuuleka enamuse parempoolseist ja tagurlisist olluseist.

Eesti rahvale oli nüüd selge, et temal ei ole vene duumalt palju hääd oodata ja seepärast vaibus ka ta huvi duuma vastu. Midagi oli esimesest revolutsioonist siiski järele jäänud, nimelt võimalus asutada emakeelseid erakooli ja seda võimalust hakatigi meil vähehaaval kasutama, kuigi see oli seotud mõnedegi raskustega.

J. Poska jäi nüüd poliitikast täiesti eemale. Uuesti taheti teda nüüd linnapääks valida, aga ta keeldus sellest jälle ja linnapääks sai nüüd V. Lender.

Pääle oma advokaaditöö, milles ta oli jõudnud oma kuulsuse tipule, huvitas teda nüüd päämiselt maapagulaste kojutoomine. Mõnele sai see võimalikuks lihtsalt

sõjaseaduse kadumisega, teised aga, nagu K. Päts ja J. Teemant, kelle kohta olid tehtud tagaselja surmaotsused, pidid andma end kohtu kätte. Selle asja korraldamiseks aitas J. Poska nii palju kaasa kui suutis. Eriti väärrib seejuures tähelepanu üks sündmus, mis on tolle aja kohta väga iseloomustav. K. Päts oli mõistetud üheks aastaks kindlusevangi. Kui ta oli selle karistuse ära kandnud, oli kuberner Korostovets, keda see karistus ei rahuldanud, kandnud hoolt, et Päts pidi pärast vanglast vabanemist saadetama veel kolmeks aastaks Siberisse Tobolski kubermangu asumisele. Saanud sellest kuulda, läks Poska endise Eestimaa kubeneri Bellegarde'i juurde, kes oli nüüd trükiasjade päävalitsuse ülemaks. Pätsi välja- saatmise otsus tühistati väga omapärasel viisil, nimelt otsus kistü aktidest lihtsalt välja! Korostovets imestas muidugi kangesti, et kuidas see mässujuht Päts, kes tema teada pidi viibima Siberi laantes, jalutab üsna vabalt Tallinnas ringi.

Kui järgmistel 1913. a. linnavalimistel eestlased Tallinnas jälle said enamuse, nõustus Poska, osalt küll oma naise mõjutusel, linnapää kohta vastu võtma. Kui arvestada asjaolu, et tal tuli nüüd leppida vaid 6000-rublase linnapäälgaaga, kuna ta seni oli advokaadina teeninud kuni 40 tuhat rubla aastas, siis on selge, et Poska oli tõsise vajaduse korral hõlpsasti valmis loobuma isiklikest huvidest ja anduma üldhuvide teenistusse. Tallinna linnapää koht aga oli tol ajal eesti seltskonnale väga tähtis, eriti seetõttu, et merekindluse ehitamine viis linna kiirele kasvamisele. Teised tähtsamad kodumaa linnad olid tol ajal alles sakslaste käes, nii et Tallinn oli loomulikult eesti avaliku elu suurimaks keskuseks. Senine linnapää V. Lender oli küll võitnud oma tegevuses üldise usalduse ja lugupidamise, oli aga oma era-ettevõttega nii tugevasti

seotud, et talle läks liiga raskeks täita Tallinna linnapääsuuri ülesandeid. Kohasemat kandidaati kui Poska sellele tähtsale kohale ei olnud.

Linnapäana asus J. Poska kohe agaralt tööle linna hüvangu tõstmiseks. Kavatsusel oli linna panga ja apteegi avamine, kanalisatsiooni täiendamine ja parandamine, veevärgi uuendamine, algkoolide võrgu laiendamine ja veel mõndagi sellist, mis pidi tulema kasuks linna elanike laialisile ringkonnile. Kuid ühtlasi pidid mõned neist ettevõttest loomulikult suurendama linna sissetulekuid, mida vajati üldkasulike ettevõtete ellukutsumiseks ja linna hääkorra tõstmiseks, päälle muu ka tervishoiu arendamise alal. Terve rida kavatsusi suudeti J. Poska linnapäaks olemise ajal teostada. Nii loodi laialdane tervishoiukorraldus ja kooli-tervishoiukorraldus, asutati suurem nakkushaiguste haigla, linna naiskommertskool, millele ehitati uus hoone, avati maksuta juriidilise nõuande büroo, ajutine linna öömaja jne. Tähelepanu väärrib muu seas, et taheti seada sisse emakeelne õppekeel algkoolide kahte esimesse klassi, kuid selle kavatsuse ajas nurja kubernerite vastuseis.

Pääle selle oli olemas veel hulk mitmesuguseid kavatsusi hariduse ja tervishoiuolude tõstmiseks ning üldse linna hüvangu suurendamiseks, kuid algas Maailmasõda ja see tõi linnale hulk uusi suuri ja raskeid ülesandeid.

Nii oli linnas umbes 8000 tagavaraväelast, kelle omastele tuli abi anda. Ka toiduaineid oli kaunis vähe, ainult vahest paariks kuuks, raudtee aga oli sõjaväe vedudega koormatud. J. Poska ilmutas linna varustamises esmajärguliste tarbainetega suurt energiat ja osavust, nii et näiteks leivast ja suhkrust ei tuntud Tallinnas õieti kunagi puudust. Muu seas oli Tallinn esimene linn Venemaal, kus seati sisse toidukaardid, mis võimaldasid toidu-

ainete õiglast jaotamist elanike vahel. Siin väärrib märkimist huvitav joon J. Poska iseloomus. Ta ei kasutanud oma tegelikult eesõigustatud seisukorda, vaid tema teenijad ja lapsed pidid niisamuti seisma toiduainete sabas, nagu kõik teised kodanikud.

Pääle toiduainete hankimise raskuste oli küllalt muidki muresid. Eriti teravaks kippusid sõja lõpupoole minema rahvuslikud vahekorrad ja mõni kohalik vene leht hakkas tegema juba märkusi, et eestlased tahtvat Vene riigist lahku lüüa, kuigi eestlased tol ajal üldiselt ei mõtelnud niisugust asja.

Selliste süüdistuste vastu astus Poska linnavolikogus kindlasti välja, kuid püüdis ühtlasi säilitada häid suhteid vene võimudega.

J. Poska tegevusest linnapää ajal võiks veel nimetada, et tema algatusel asutati ka Tallinnas linnade liidu osakond, mis töötas sõja huvides, kandes mitmekesisel viisil hoolt sõjaväelaste eest, ja muutus üheks eesti elu tähtsamaks keskuseks sõja ajal, kuna siin tunti end valitsuse võimude surve eest julgemana kui vahest kuskil mujal.

Ei ole kahtlust, et J. Poska täitis väga hästi ja edukalt oma ülesandeid linnapääna rasketes sõjaoludes, rinde lähemas tagalas ja pooleldi valmis olevas merekindluses.

Kubermangu komissarina.

Teine vene revolutsioon, mis puhkes 1917. aasta veebruaris ja mida lapsemeelsed inimesed, keda on kõikjal külluses, nimetasid „naeratawaks“, muutus peagi veriseks ja vihaseks. J. Poska Tallinna linnapääna nimetati kubermangu komissariks ja talle langes äärmiselt raske üles-

anne säilitada korda linnas, kus laostuv vene sõjavägi ja laevastik kiskusid järjest enam võimu enda kätte, kuna Ajutise Valitsuse võim oli ka siin nagu kõikjal Venemaal kaunis väike ja avaldus päämiselt suurtes sõnades. Muuret valmistas ka linna elanike varustamine toiduainetega, sest üldises segaduses, mis valitses nüüd Venemaal, läks see veelgi raskemaks. Ometi suudeti asja nii korraldada, et Tallinnas ei tulnud otse teravat puudust.

Ka rahvuslikud vastuolud ei jäänud uueski olukorras ilmsiks tulemata. Nende tekitajaiks olid päämiselt senised vene ametnikud, kelledest paljud olid kuulunud äärmiste parempoolsete hulka. Nüüd muutusid nad äkki punasteks ja katsusid pääseda mõningale mõjule soldatite ja tööliste nõukogus, mis etendas Ajutise Valitsuse asutuste kõrval ka Tallinnas suurt osa.

Peagi hakati saatma Peterburi kaebusi, et Poska ajavat rahvuslikke vahekorra teravaks, ja käidi sõjaministeeriumile pääle, et kubermangu komissariks määrataks mõni venelane.

Kui see kavatsus sai teatavaks eesti seltskonnas, pääses torm lahti. Hooldimata Tallinnas ja ta ümbruses rohkel arvul asuvate vene sõdurite ja madruste survest, oli eestlasil küllalt julgust oma õiguste eest kindlasti välja astuda. Peterburi saadeti ka delegatsioon hoiatama, et eesti rahva keskel seni valitsenud eeskujulik kord võib kaduda, kui tema suhtes talitatakse ülekohtuselt.

Varsti pärast seda sõitis Tallinna Ajutise Valitsuse kohtuminister A. Kerenski, üks vene teise revolutsiooni suurimaid sõnategijaid. Teda raekojas vastu võttes märkis J. Poska oma kõnes, et igal rahval peab olema vastuvaidlematu õigus olemiseks ja et Tallinna elanikkond on veendunud, et temalegi võimaldatakse luua tingimused, mis lubavad seda õigust teostada.

Huvitav on märkida, et Kerenskist loodeti tol ajal väga palju, usuti, et tema on mees, kes võib päästa Venemaa segadusest. Kuid pärast ta külaskäiku Tallinnas väljendas Poska Kerenski kohta, et Kerenski hiilgus on vaid lühiajaline.

Pärast Kerenski käiku Tallinnasse muutus seisukord lühikeseks ajaks veidi lahedamaks ja Poska sai enam harkata mõtlema oma kohuste täitmisele. Tööd oli haruldaselt palju, sest pääle muu oli täidetud ka rahva ammune soov ja eraldatud Lõuna-Eesti Liivimaa kubermangust ning ühendatud Eestimaa kubermanguga. Kuna rahvas veneaegseid valitsuse asutusi küllalt ei usaldanud, siis pöörduiti asjaga enamasti otse komissari poole. Väga suur oli ka jutulesoovijate arv ja komissari jutule pääses igauks, kes vaid tahtis.

Väga tähtsaks ülesandeks oli korraldada kodanike julgeolekut, eriti et kaitsta inimesi vene soldatite rüüstamise vastu. Loodi miilitsavõrk, mis allus otse kubermangu komissarile ja see politseikorraldus täitis oma ülesanded — arvestades olusid — üsna rahuldavalt.

Küllalt muret valmistas ka toitlustamine, kuigi sellega saadi enam-vähem rahuldavalt hakkama. Hiljem ei allunud toitluskorraldus enam komissarile, kuid sellest hoolimata korraldasid enamlased naiste rongkäike komissari vastu, kes aga suhtus asjasse üsna rahulikult. Kui viimaks Poska juhtis „näljaste naiste“ rongkäigu tähelepanu sellele, et toitlustamine käib uue enamlise linnapää Vöölmanni alla, jäid rongkäigud ära, kuid Vöölmann oleks peaaegu saanud naistelt peksta.

Kuid hõõrumised ja kokkupõrked enamlise soldatite ja tööliste nõukoguga sagesid ning ei saanud juttugi olla täielisest julgeolekust ja rahust.

Nii kiskusid maipüha puhul vene madrused maha eesti lippe. Kui see rahva keskel tekitas ärevust, siis pani nõukogu oma liikmed ähvardavalt sõjariistu.

Kui tuli luba asutada eesti polke, siis otsustas nõukogu polgud viivitamata laiali saata. Viimaks saadi, tänu päämiselt Poska diplomaatilisele osavusele, ka see tüli lahendada.

Palju riidu tekitas ka Eesti maaomavalitsuste valimiste asi. Nõukogu nõudis valimiste edasilükkamist, millega Poska aga ei nõustunud. Viimaks tagandas nõukogu — kuigi tal ei olnud selleks mingit seaduslikku õigust — Poska kubermangu komissari ametist ja asus ise asju ajama. Kuid varsti tuli pääministrilt telegramm, milles kindluse komandanti kästi seaduslik kord sõjaväe abil jalule seada.

Seejärelle katsus nõukogu saada Poskast lahti mitmesuguste enamvähem seaduslike võtetega, aga nende kavatsuste vastu voolas kogu Eestimaalt proteste Peterburi, Toompääle, soldatite ja tööliste nõukogusse ja ajalehtede toimetustesse. See asjaolu iseendast on väga iseloomulik, sest ta annab tunnistust suurest ühtehoiust rahva keskel, mis hiljem viis iseseisvuse saavutamisele. Kuigi eestlaste keskel leidus tol ajal inimesi, kes seisundit pääliskaudselt hinnates tundsid kaasa enamlaste kaugeulatuslikele nõuetele, eriti majandusalal, haaras ometi paljusid rahvuslikkuse tunne, kui nad nägid, et enamlastegi tegevuses tuleb ilmsiks vene marurahvuslust.

Olukord oli tol ajal niisugune, et vaevalt saadi lõpetada üks kokkupõrge, kui tuli mõni teine. Nii tekkisid peagi segadused Tartus, kus nõukogu pääle muu vangistas kubermangu komissari abi K. Partsi ja linnapää Luht'i. Sõjavõimude vahelleastumise läbi vabanesid mõlemad küll mõne päeva järele, kuid Partis lahkus ametist. Veidi hil-

jem vangistati Luht uuesti, aga lasti Poska nõudmisel varsti vabaks.

J. Poska töö ei piirdunud ainult kubermangu komissari kohuste täitmisega väga rasketes ja segastes oludes, vaid tal tuli võtta osa nõupidamistest Peterburis siseministerruumis, kus harutati maaomavalitsuse maksmapanemist Baltimaades. Siingi oli küllalt raskusi, sest Ajutine Valitsus suhtus sellele uuendusele kaunis külmalt, soldatite ja tööliste nõukogu aga tahtis seadust lihtsalt edasi liikata, sest see olevat sündinud ilma nende osavõtuta. Viimaks pärast mitmekesiseid sekeldusi võis Eesti Maanõukogu 1. juulil Toompääl kokku astuda.

Eesti Maanõukogu ehk Maapäeva kokkuastumine võimaldas komissarile hakata enam hoolitsema kodanike julgeoleku eest, mis oli vahepeäl muutunud kaunis nõrgaks. Maapäev koosnes ju rahva oma esindajaist ja moodustas seadusliku võimu, millele komissar võis oma tegevuses toetuda.

Kuigi kerge see asi ei olnud, nagu näitab muu seas järgmine juhtum.

31. augustil ilmus Toompäa lossi kümnekond soldatit püssidega ja üks nendest teatas Poskale, et ta olevat revolutsioonilise tribunali käsul vangistatud, sest ta olevat ühes oma telegrammis, mille ta saatnud soldatite rüüstamise vastu, vene sõjaväge solvanud.

Seekord lõppes asi siiski hästi, sest kui Poska Kadrioru lossis, kuhu ta oli viidud, oli paarikümmend minutit oodanud, tulid Vöölmann ja dr. Blumberg ja palusid vabandust, et olevat sündinud arusaamatus. Poska lasti vabaks ja ta sõitis tagasi Toompääle. Vahepeäl oli nimelt komissari kantseleivalitseja toonud esile miilitsa protokolle soldatite riisumise ja vägivallategude üle ja need olid nõukogus avaldanud omajagu mõju.

Niisama rohkesti võitlemist oli Poskal ka eesti keele õiguste pärast. Eriti kangekaelselt seisid eesti keele vastu kohtud ja õieti ei suudetud neid sundida eestikeelsete miilitsaprotokollide vastuvõtmisele enne, kui vene kohtud evakueeriti.

Viimaks tõi enamlaste riigipööre lõpu sellele raskele heitlemisele, kus ei saadud hetkegi olla julge igasugu üllatuste eest.

Kui tuli teade riigipöördest, kaalusid maavalitsuse juhid ühes kubermangu komissariga tekkinud olukorda. Avaldati mitmesuguseid mõtteid edasitöötamise võimaluste üle. Poska kuulas, nagu harilikult, kogu aeg vaikides päält. Viimaks lausus ta: „Nüüd ei jää muud üle kui kuulutada Eesti iseseisvaks.“ Ja ses suunas hakatigi nüüd tööle ning pidama nõu, kuidas Maapäev saaks kuulutada end Eesti kõrgeimaks võimuks.

Paari päeva jooksul ilmus Poska veel Toompääle, luges juturaamatuid, vahtis aknast välja ja suitsetas — ta teadis, et tema komissariametil on varsti lõpp. Viimaks ilmusid enamlased V. Kingissepp ja E. Meister võimu üle võtma. Poska nõudel koostati kubermangu valitsuse üleandmise akt, millele kirjutasid alla ta ise ja Kingissepp. Seejärel lahkus Poska Toompäält. Ta oli jäänud kuni viimse võimaliku hetkeni oma kohale, hoolimata lõpmatuist närvepingutavaist sekeldusist, väsitavast tööst ja kaugeltki mitte hääst tervisest.

Eesti iseseisvust rajamas.

Pärast Vene Asutava Kogu valimisi 1917 a. novembris selgus, et kõige suuremaks erakonnaks ses asutuses, kuhu

oli valitud ka J. Poska, olid sotsiaalrevolutsionäärid. Teatavasti ei saanud Vene Asutav Kogu tööle hakatagi, sest enamlased haarasid võimu ja tühistasid Asutava Kogu.

Detsembrikuul Peterburis viibides astus Poska ühendusse sotsiaalrevolutsionääride juhtidega, et saada selgust nende seisukohast Eesti suhtes. Pärast neid läbirääkimisi tähendas Poska, et ka sotsiaalrevolutsionääridelt ei olevat meil midagi hääd oodata, kuigi see erakond oma kavast nõudvat föderatiivset Venemaad. Tegelikult olevat sotsiaalrevolutsionäärid niisamasugused Suur-Vene mõttepooldajad, nagu teisedki vene erakonnad. Eesti pidavat seepärast koos teiste Venemaa väikerahvastega oma endamääramise õigused ise maksma panema.

Sedasama mõtet toonitas Poska hiljem ka Tallinnas igal võimalusel ja kinnitas, et tuleb kasutada kõiki võimalikke teid iseseisvuse saavutamiseks.

Jaanuaris 1918. aastal käis Poska J. Vilmsi ja J. Seljamaaga liitriikide saadikute juures Eesti iseseisvuse nõudmisest kõnelemas. Nende kõneluste tagajärjel tunnustasid Inglise ja Prantsuse valitsus Eestit *de facto*.

Isiklikult tuli Poskal veel kord kannatada enamlaste survet. Nimelt ilmus nende võimu lõpul Eestis ühel ööl umbes kümme punaväelast Poska korterisse läbiotsimist toimima. Onneks oli Poska naine mõni päev varem kõik kahtlased paberid hävitanud. Ei leitud midagi. Ainult kaks pudelit veini viidi kaasa, mis pärast enamlaste lahkumist leiti täitva komitee korterist päälkirjadega „Poska 1“ ja „Poska 2“, kuid tühjadena!

Kui Eesti kuulutati iseseisvaks, nõustus Poska, hoolimata senistest üleelatud raskustest ja närvide pingutusist, võtma vastu välisministri koha. Kindlasti ei leidunud Eestis tol ajal kohasemat meest sellele äärmiselt tähtsale kohale.

Kuid juba järgmisel päeval tungisid Saksa väed maale ja Ajutine Valitsus pidi minema põranda alla, kust ta jätkas võimalust mööda töötamist Eesti iseseisvuse saavutamiseks.

Pärast Saksa vägede lahkumist 1918. a. sügisel tuli mitmelt poolt mõtteid kuuldavale valida Poska pääministriks, kuid ta keeldus sellest, olles valmis töötama välisministriks ja välisdelegatsiooni esimehena.

Kõigepäält muretses ta Soomest 20 miljonit marka laenu ja ka veidi mõnesuguseid relvi, mille deta oleks vastupanu maale tunginud vaenlastele olnud väga raske, kui mitte hoopis võimatu.

Seejärele koostas ta delegatsiooni Pariisi rahukonverentsi jaoks, kus oli parajasti kaalumisel Euroopa rahvaste ja riikide asjade korraldamine.

Alguses Londonis, hiljem Pariisis, töötas Poska Eesti delegatsiooni eesotsas väsimatult, et saada Eestile tunnustust de jure, laenu ja relvi, varustust ja vilja. Töö tulemus oli aga üsna väike, sest suurriikidel oli küllalt tegemist omaenda asjadega ja päälegi kummitas siin ikka veel vene vägevuse vaim. Ainult relvade varustuse ja vilja muretsemise asjas oli delegatsioonil enam õnne, eriti pärast eesti vägede tähelepanuväärivaid võite venelaste üle.

Kui Pariisis selgus, et liitlased ei taha Eesti asja lõplikult otsustada, vaid mõtlevad oodata ära, millega lõpeb võitlus valgete ja punaste venelaste vahel, toetades seejuures valgeid, palus Poska end ametist vabastada, sest iseseisvuse saavutamiseks tulevat nüüd otsida teisi teid ja selleks vajatavat uusi mehi. Kuid see lahkumispalve lükkati valitsuses kindlasti tagasi, sest tunti üldiselt, et ei ole mingit põhjust praegu vahetada isikut, kuigi ta on asunud uuele seisukohale.

J. Poska arvas olevat seisukorrast ainult kaks välja-pääsuvõimalust: tunnustus vene valgetelt Eesti iseseisvusele või rahu enamlastega.

Esimest võimalust oli mitmel puhul katsetatud, kuid ilma ühegi tulemuseta. Vene valged unistasid ikka veel „ühisest ja jagamatust“ Venemaast ja seepärast kas otseselt keeldusid Eesti iseseisvust tunnustamast või pöiklesid kõrvale. Seepärast ei jäänud enam midagi muud üle kui püüda teha enamlastega rahu, sest eestlastel ei olnud ju vähimatki põhjust vene enamlastega sõjelda, kui need lõpetavad sõja ja tunnustavad Eesti iseseisvust.

Oli äärmiselt raske ülesanne sõlmida venelastega rahu, sest siin polnud tegemist ainult venelastega, vaid ühtlasi ka enamlastega — poliitilise erakonnaga, kes kuulutas lausa, et ta püüab süüdata revolutsioonitule kogu maailmas.

Eesti olenes sõjas venelastega väga suurel määral mõnedest teistest riikidest, peamiselt Maailmasõja võitjaist, sest ta sai nendelt relvi, varustust ja toitaineid. Euroopa riigid aga kartsid rahu venelastega, sest nad arvasid, et rahu toob venelased oma revolutsiooniliste püüetega Eesti kaudu nende lähemale.

Niisamuti raske oli Eesti seisund venelaste suhtes. Kuigi venelased olid toll ajal kaunis nõrgad ja kodusõda oli säälnud täies hoos, ei olnud nende ka päris teadmata eestlaste nõrkus — et maa oli pikaajalises Maailmasõjas kaunis kõvasti kurnatud ja et väljastpoolt ei ole loota mingit abi inimeste näol, välja arvatud mõned vähesed vabatahtlike salgad.

Kuid J. Poskale oli selge, et tuleb püüda teha venelastega rahu, hoolimata isegi välismaa vastuseisust, ja sellele seisukohale asus pikapeale ka üldiselt Eesti Asutav Kogu,

vabariigi valitsus ja avalik arvamine, kuigi ei puudunud ka mõningad kahtlused, mis asja venitasid.

Erapooletu inglise ajakirjaniku W. Goode'i kaudu las-
kis J. Poska Moskvast venelaste seisukohta rahu-asjas jä-
rele kuulata ja sai säält kaunis rahuldava teate, et vene-
lased tunnevad huvi rahu sõlmimise vastu. Nüüd püüdis
J. Poska saada ka teisi Balti mere ranniku riike, Soome
kaasa arvatud, rahu sõlmimisele, kuid kahjuks ei andnud
see püüd vajalisi tagajärgi, kuigi on kindel, et siis oleksid
rahu tingimused saanud Balti riikidele veelgi paremad.

Vahepeäl tuli valitsuse kriis ja J. Poska lahkus välis-
ministri kohalt. Järgmise valitsuse ajal, mille iga ei olnud
pikk, jäi rahu-asi kaunis soiku, mille põhjuseks olid osalt
ka vene valgete võidud tol ajal ja liitlaste, eriti prantslaste
päälekäimised, et eestlased valgeid toetaksid. Kui valitsus
ametist lahkus, taheti panna pääministriks J. Poska, kuid
ta keeldus oma erakonna — rahvaerakonna — seesmistel
põhjustel ja soovitas J. Tõnissoni, kes saigi pääministriks.

Nüüd sai rahuasi uut hoogu. 4. detsembril sõitis
J. Poska Tartu rahuläbirääkimistele, olles veendunud, et
Eesti vajab hädasti rahu, kuid mitte niisama veendunud,
et seda õnnestub saavutada. Seisukord oli nimelt muutu-
nud Eestile halvemaks, sest valgete Loode-armee oli purus-
tatud ja enamlased olid nüüd väga uhked.

Ja nüüd algas äge ja visa võitlus, üks ägedamaid ja
visamaid, mis eesti rahvas iganes pidanud, nii hästi rindel
kui ka Tartus rahukonverentsil. Et oma nõudeile enam
kaalu anda, hakkasid venelased rindel väga kõvasti pääle
suruma. Ometi löödi kõik nende pääletungid edukalt ta-
gasi, kuigi eesti väed olid alatistest võitlustest kaunis
väsinud.

Vene nõudmised alguses olid sellised, et oli täiesti või-
matu neid vastu võtta, näiteks piiride suhtes. Teiselt poolt

aga teadis Poska, et rahu tuleb teha, Eesti ei jaksa igavesti sõdida ja ei ole tal ka vähimatki põhjust sõdida, kui venelased vaid nõustuvad Eesti rahvuslike piiridega ja kindlustavad rahu.

Pärast pikki kauplemisi ja harutusi, mille juures J. Poska ilmutas haruldast osavust, hakkasid venelased vähehaaval järele andma ja viimaks kirjutati seejärele, kui oli piiri- ja tagatiste küsimus kokku lepitud, 31. detsembril vaherahu lepingule alla. Suurem osa tööst oli tehtud. Lähirääkimised pärisrahu üle kestsid veel kuu aega, sest rahulepingule allakirjutamine toimus 2. veebruaril. Kuid vaherahu sõlmimise järele oli seisukord siiski muutunud juba tunduvalt kergemaks, kuigi J. Poska töökoormus jäi esiootsa endiseks, ainult selle vahega, et pinevus ei olnud enam nii tugev.

„Tänane päev on kõige tähtsam Eestile tema 700-aastases ajaloos — täna esimest korda Eesti määrab ise oma tuleviku saatust,“ ütles J. Poska pärast rahulepingule allakirjutamist Eesti delegatsiooni liikmeile.

Kui Poska Tallinna sõitis ja jaamaesisele ilmus, tõusis vaimustustorm, nagu seda külmavereliste ja rahulike eestlaste keskel harva juhtub.

Pärast rahu sõlmimist oleks J. Poska pidanud tingimata minema puhkusele, sest seda vajas ta tervis hädasti. Küll ei kasutanud ta arstiabi ega -nõuannet, kuigi kaebas valusid seljas ja väsimust. Nagu näha tema jutuajamisist mõne tuttavaga, unistas ta talu ostmisest Saaremaale ja sinna rahulikule elule asumisest. Kui talt päriti, miks ta mõtleb minna nimelt Saaremaale, vastas ta, et tema arust olevat sääl nagu soojem. Sellest võib järeldada, et ta tundis end üldiselt kaunis halvasti ja vajas pehmemat kliimat Tallinna karmi asemel.

Kuid kahjuks laskis Poska end kohe jälle tööle raken-

dada, mitte ainult advokaadina, vaid ka Põhiseaduse valmistamise alal. Küll ei olnud see töö nii pinev ega pingutav nagu kubermangu komissari tegevus, võitlus Eesti iseseisvuse eest välismaal ja eriti rahutegemine. Aga juba muidugi koormatud ja väsinud mehele oli ta siiski liig. Ka siin ei läinud kõik lahedalt ja libedalt, vaid tuli ilmsiks rohkesti lahkarvamisi ja vaidlusi. Jäädes ustavaks oma tavale, püsis J. Poska ka neil arutlusil alati rahulikuna, kuid kindlasti tundis ta nii mõnigi kord seesmiselt tugevat ärevust. See kõik kurnas veel enam ta nõrgenenud jõudu.

4. märtsil 1920. a. juhatas Poska veel viimast korda Põhiseadusekomisjoni koosolekut. 6. märtsil viibis ta kuni hilja ööni ühes suuremas seltskonnas üsna elavas meeleolus ja näiliselt päris tervena. Ka järgmisel hommikul tundis ta end päris tervena. Huvitav on, et kuna ta harilikult hommikuti end vannitoas pestes laulis oma harjumuse järgi vaimulikke laule, laulis ta seekord riigihümni.

Hiljem päeval läks Poska perekond kellegi matusele. Kui perekonnaliikmed lõunapaiku koju tulid, leidsid nad J. Poska voodis surnuna, käsi sirutatud üle patjade kellanupu suunas — nähtavasti selleks, et kutsuda teenijat. Arstid leidsid, et surm on tulnud rabandusest veresoonte lupjumise tagajärjel.

J. Poska töö ja iseloomu üldhinnang.

Pärast Tartu rahulepingu sõlmimist oli J. Poska ühele oma tuttavale lausunud: „Ma olen oma töö teinud, nüüd võin rahu saada.“

Ja rahu ta sai, igavese rahu, varsti pärast oma töö lõpetamist.

J. Poska ei olnud sündinud poliitikamees ega seltskondlik võitleja, sest selleks oli ta oma iseloomult liiga tagasihoidlik, ühtlasi ka liiga terav ja skeptiline vaatleja, kes ei saanud tunnistada tõde ainult ühes kindlas ja kitsas poliitikavoolus. Temal olid küll oma poliitilised tõekspidamised, aga need olid liiga avarad ja sallivad selleks, et vaimustada teda poliitilisele ja erakondlikule võitlusele poliitilise juhina. Kui ta ei oleks elanud erakordsel ajal, suurimal ja saatuslikumal Eesti rahva ajaloos viimase seitsmesaja aasta jooksul, siis oleks ta nimi tõenäoliselt jäänud eesti seltskonna elu ajaloosse püsima ühe parima eesti soost advokaadi nimena, kes hoolimata oma venepärasest kasvatuses tundis suurt huvi eesti ühiskondlike ja kultuuriliste püüdluste vastu ja aitas omajagu kaasa, kus suutis. Nii võttis ta osa Tallinna linnavalitsusest, lastes end lõpuks valida linnapääks, kuigi ta sai seeläbi aineliselt väga suurt kahju ja kuigi see mõjus halvasti tema veidi nõrgavõitu tervisele.

Nii võttis ta ka teistest suurema summaga osa „Estonia“ teatrimaja ehitamisest, kuigi Tallinnas leidus nii mõnigi temast tunduvalt jõukam eestlane.

Kuid erakordne aeg seadis talle sellised suured ülesanded ja ta teostas nad niisuguse tulemusega, mis jätab ta nime püsima suurimate meeste nimede hulgas eesti ajaloos ja paneb igat eestlast mõtlema temale tänutundega.

Ei ole kahtlust, et Tartu rahu, mis on oma tingimusilt eesti rahvale — võttes arvesse tookordseid olusid — väga soodus, saavutati õige suurelt osalt nimelt J. Poska suure diplomaatilise osavuse ja isiklike omaduste tõttu. On ju väga iseloomustav, et kui rahu-läbirääkimised jäid vahel peatuma, nii et ei saadud enam edasi ja ähvardus koguni nende katkemine, korraldas Poska jutlemise vene delegat-

siooni juhiga nelja silma all ja siis võidi läbirääkimisi jälle jätkata.

See J. Poska isiklik mõju tuli kasuks kõikjal, kus tal oli tegemist välismaalastega, kellelt paluti Eestile abi raskes võitluses, olgu Soomes või ka teistes maades.

Nii jutustatakse omamoodi lõbusat lookest Eesti delegatsiooni käigust ühe Lääne-Euroopa tähtsa riigimehe juurde. Viimasel oli — nagu Lääne-Euroopas enamasti alati — eestlasist nähtavasti kaunis tume aimus ja ta pidas neid vististi sarnasteks mõne asumaa poolmetsikute elanikega. Seepärast ei olnud ta vaevaks võtnud lebamistoolilt üles tõusta, kui ta Eesti delegatsiooni valmistus vastu võtma. Aga niipea kui ta silmas Poska ilusakujulist põhja rassi pääd rahuliku teadlase ilmega, tõusis ta kohe püsti ja nähtavasti oli tal veidi piinlik.

Uks huvitavaid iseloomujooni, mis Poska juures nähtavale tuli, oli tema alatine rahu ja külmaverelisus ja see omadus kergendas tal kahtlemata ta ülesannete täitmist. Ka raskemaiski seisukorris jäi ta täiesti rahuliseks ja ärevus oli talle täiesti tundmata asi.

Näiteks, kui enamlased korraldasid „näljaste naiste“ rongkäike Toompäale ja naised lossi ees kisasid ja karjusid „maha Poska“, astus ta rahuliselt nende juurde ja ütles: „Teie nõuded on õigustatud, aga ma ei saa nii suure hulgaga siin kõike seletada. Valige mõni esindaja ja nendega teeme kõik selgeks.“ Asi lõppeski rahuliselt.

Niisamuti rahuliseks jäi Poska siis, kui punaväelased ta vangistasid ja Kadrioru lossi viisid, või kui nad ta korteris läbiotsimist toimisid. Viimasel juhul sattus Poska punakaartlaste juhiga sotsialismi üle vaidlema ja tegi seda niisuguse rahuga, nagu vestleksid kaks hääd sõpra mingi huvitava aine üle. J. Poska teadmised ja külmavereline

väärikas käitumine avaldasid punakaartlaste juhile sellist mõju, et ta hakkas Poskaga ilmselt lugupidavalt kõnelema.

Suurima tähtsusega aga eesti rahva huvides oli tema rahulikkus ja külmaverelisus Tartu rahu sõlmimisel. See rahulikkus tundus osavatele vastastele nii ehtsana, et pani neid viimaks uskuma, et Eesti on tugevas seisundis, hästi tugevamas, kui ta oli tõepoolest, ja viis neid suurematele järeleandmistele.

Kuid J. Poska rahu ei põhjenenud tema iseloomul, vaid kindlal endakasvatusel ja endadistsipliinil. Tema oli hooliga õppinud end alati valitsema ja jäi väliselt ka siis rahuliseks, kui ta seesmiselt kees. Oma iseloomult oli ta õige elav ja tundlik, aga tegeliku elu huvides sundis ta end alati rahule. Selline endasundus nõuab palju tahtejõudu ja pingutab ühtlasi inimest nii kõvasti, et võib eriti raskeis oludes ta enne-aegu ära kulutada, nagu oli lugu nähtavasti ka Poskaga. Iseäranis Tartu rahu tegemine nõudis J. Poskalt väga palju jõupingutust, sest ta teadis, milline määratu suur vastutus temal lasus. Iga tõsisem viga ja eksitus oleks võinud tuua rahvale parandamatut kahju. Ainuke asi, mis J. Poska oma närvide rahustamiseks Tartus tegi, oli rohke suitsetamine. Kuid see on hädaohtlik vahend inimesele, kelle tervis ei ole enam korras. Aga Poska ei hoolinud oma tervisest, kui kaalul oli ta rahva saatus.

Samasugust rahulikkust nagu väljas, osutas Poska ka oma kodus. Kahtlemata kuulus ta abielu, nagu ta perekonnaelu üldse, nende väga väheste õnnelike ja kooskõaliste hulka, mis leiduvad nüüdisaja linnakultuuris. Siin majas ei kuulnud iialgi valjut häält, sest lapsed, kellele jäeti küll suur tegevuse ja otsustamise vabadus, tundsid oma vanemate vastu nii suurt aukartust, et valjumad kasvatusvahendid olid üleliigsed.

Ometi oleks ekslik arvata, nagu oleks J. Poska majas valitsenud mingi liigne vaikus ja tõsidus. Otse überpöör-
dult, siin säras rõõm seda enam, et J. Poska ise oli oma
loomult teatud määral boheemlane, kelle suur korralikkus
ja täpsus, mis tuli kõikjal ilmsiks, ei olnud kaugeltki nii
palju ta iseloomu kui endadistsipliini tulemus. Selle bo-
heemluse joonega ta iseloomus on ka vahest seletatav ta
heldus, sest ta oli alati abivalmis, toetades sageli kaunis
suurte summadega ja tehes seda vajaduse korral nii pee-
netundeliselt, et abi ei tundunud hellimalegi inimesele raske
vastu võtta.

Kuigi J. Poska oli ettevaatlik inimene, oli ta ühtlasi
üllatavalt julge — kui arvestada päälegi tema suurt tagasi-
hoidlikkust. Nii jäi ta enamlaste võimutsemise päevil
rahulikult edasi kubermangu komissariks, hoolimata vene
soldatite ja madruste vägivaldtegedest ka tema isiku
vastu. Niisamuti ei hoidunud ta enamlaste võimu ajal kõr-
vale, ehk küll temal, nagu eriti silmapaistval inimesel, oli
nende poolt mõndagi karta. Ja kui enamlased hakkasid
maalt lahkuma, astus ta kõhklemata Eesti Ajutise valit-
suse liikmeks, väga hästi teades, et suured raskused ei ole
veel ammugi mööda, vaid tuleb veel mõndki muret ja vaeva
oodata. Kuidas Ajutine valitsus ise tookord seisundile
vaatas, tunnistab kõige paremini pääminister K. Pätsi ter-
vitus ühele uuele valitsuse liikmele, kes veidi hiljem ühe
valitsusest lahkunud ministri asemele juurde koopteeriti:
„Noh, nüüd on uus vangimaja-kandidaat juures“ — lausub
K. Päts naeratades. Ja tõepoolest sattusidki tüki aja jä-
rele mõned valitsuse liikmed saksa vangi, kuigi J. Poskat
ei tabanud see saatus, mis aga oleks olnud kaunis kindel,
kui saksa võim oleks kauem püsinud.

J. Poska julgus oli osalt tingitud ta optimismist, sest
optimistid on harilikult ikka julged. Selge pilguga terav

arvustaja, ei näinud J. Poska maailma asju ometi mitte tumedais värvides, ei olnud tal kalduvust näha vaid asjade varjukülgi. Nii jäi ta optimistlikuks ja rahuliseks ka siis, kui venelased seisid Tallinnast vaid mõnikümmend kilomeetrit eemal. Ta uskus nähtavasti kaunis kindlasti, et pööre tuleb ja maa puhastatakse vaenlasest.

Muidugi oli J. Poskalgi küllalt hingeliselt raskeid silmapilke, kus tal hakkas tõsine mure seisukorra pärast, kuid see mure ei suutnud iialgi halvata ta teovõimet, vaid ta töötas edasi viimse võimaluseni, nii ka Tartu rahu sõlmimisel.

Siiski, asunud pärast rahu saabumist ajuti puhkusele, hakkas talle valmistama Eesti seisukord vähehaaval veidi enam muret. Ta ei olnud ise kunagi olnud päris erakonnamees, kuigi ta oli vahepeäl astunud erakonda, vaid ta suhtus kõigesse üldhuvide seisukohalt. Seepärast sai ta ka erapooletumalt vaadelda neid erakondade võitlusi oma kitsaste huvide pärast, mis pääsesid lahti juba tema elupäevil ja sageli püüdsid jätta üldhuvide täiesti varju. J. Poska mõistis väga hästi, et nii kaua, kui on olemas sotsiaalne differentseerumine, ei saa kaduda erakonnad riigi elust, kus valitseb poliitiline vabadus. Aga kurb on lugu, kui erakonnad oma võimupüüetes unustavad üldhuvide.

Kuigi mitte lahinguväljal, langes J. Poska siiski võitluses Eesti iseseisvuse eest, pärast seda, kui ta oma suure ülesande oli lõpule viinud. Temale sai vähemalt osaks kõlbeline tasu — ta nägi iseseisvat, Vene hiigelriigi poolt tunnustatud Eestit, nägi, kuidas eesti rahvas võis pärast aastaid kestnud sõja-aja raskusi asuda jälle rahulikule tööle.

Eesti Rahvuslikud Suurmehed

Elulooline kirjastik noorsoole.
Ilmub sarjadena, igas sarjas 6 elu-
lugu-vihikut á 48—64 lk. Sarja hind broš. Kr. 2.50, linaes köites Kr. 2.85.
Üksikvihik 50 snt.

I sari.

- Nr. 1. Fr. Toomus: **Villem Reiman**. Eesti kriitilise rahvusluse isa.
Nr. 2. K. A. Hindrey: Kindral **Ernst Põdder**. Landesvääri võitja.
Nr. 3. J. Lehmann: **Jaan Adamson**. Ärkava rahvusluse eelpost.
Nr. 4. J. Pert: **August Weizenberg**. Eesti visaduse kehastus.
Nr. 5. K. Mihkla: **Eduard Vilde**. Eesti kirjanduse vanameister
Nr. 6. A. Päril: **Jüri Vilms**. Eesti iseseisvuse märter.

II sari.

- Nr. 7. A. Hanko: Leitnant **Julius Kuperjanov**. Partisaanide lõõgivaimu kehastaja.
Nr. 8. J. Kaup: Kapten **Anton Irv**. Soomusrongide lõõgivaimu kehastaja.
Nr. 9. Fr. Toomus: **August Kitzberg**. Eesti algupärase draama looja.
Nr. 10. A. Loothing: **Mattias Johann Eisen**. Kirjamees ja rahvaluulekoguja.
Nr. 11. N. Andresen: **Mihkel Martna**. Eesti sotsialistliku liikumise isa.
Nr. 12. M. Pukits: **Johann Köler**. Eestluse eelpost Peterburis.

III sari.

- Nr. 13. K. Mihkla: **Lydia Koidula**. Rahvusliku ärkamise suurlüürik.
Nr. 14. J. Pert: **Amandus Adamson**. Eesti mineviku suurkujur.
Nr. 15. K. Raud: **Juhan Liiv**. Eesti traagilisim kirjanik.
Nr. 16. J. Kaup: **Mihkel Veske**. Keeleteaduse pioneer ja isamaalsuse raudne tulekandja.
Nr. 17. J. Roos: **Jakob Hurt**. Eesti vanavara kuningas.
Nr. 18. A. Aret: **Peeter Põld**. Eesti hariduse teenäitaja.

IV sari.

- Nr. 19. A. Tupits: Riigihoidja **Konstantin Päts**. Eesti riigi rajaja.
Nr. 20. M. Tuisk: Ülemjuhataja kindral **Johan Laidoner**. Vabadussõja võidurikas juht.
Nr. 21. K. A. Hindrey: Admiral **Johan Pitka**. Eesti vabadussõja hing
Nr. 22. A. Loothing: **Ants Laikmaa**. Eesti maalikunsti vanameister.
Nr. 23. A. Tammann: **Johann Voldemar Jannsen**. Eestluse ärataja.
Nr. 24. A. Hanko: **Jaan Poska**. Eesti diplomaatia suurvaim.

V sari (ilmumas).

- Nr. 25. J. Roos: **Carl Robert Jakobson**.
Nr. 26. L. Tohver—A. Annist: **Fr. R. Kreutzwald**.
Nr. 27. K. Martinson—Fr. Toomus: **B. G. Forselius** ja F
Nr. 28. ? **Jaan Koort**.
Nr. 29. J. Roos: **Jaan Tõnisson**.
Nr. 30. A. Meiesaar: **Gustav Suits**.

A

9467

157028